

109. Király Károly levele Takács Lajosnak a beadványával kapcsolatban. Marosvásárhely, 1978. január 20.

Kedves Lajos bácsi!

Megígértem, hogy egy héten belül tolmácsolom észrevételeimet azzal a beadvánnyal kapcsolatosan, amit az RKP Országos Konferenciájának szántál. Először is meg kell mondanom, hogy nagyra becsülöm kitartó és fáradtságos munkádat, hiszen az ilyen dolgozat nemcsak felelősséggel jár, hanem az adatgyűjtés és annak feldolgozása különös jelentőséggel bír akkor, amikor a nemzetiségi kérdést több mint 30 év távlatából próbálok megvilágítani, és főképpen akkor, amikor nálunk a kérdés elméleti, elvi és gyakorlati összeférhetlenségét tapasztaljuk nap mint nap a társadalmi élet minden területén, ami a nemzetiségi kérdés lenini és pártunk programjában foglalt elvek gyakorlati megvalósítását illeti.

Tehát ami az anyagot illeti, teljes egyetértésemet fejezem ki ezúton is. Sokoldalúan számot vet az anyag a nemzetiségi kérdés reális helyzetéről és alakulásáról. Kár, hogy nem készült el úgy, ahogy tervezted, hamarabb – amint ezt ezelőtt egy évvel kifejtetted –, hogy ez az „öregek petíciója” lenne a pártvezetőséghez. Az aláírók közül nem hiányozna a Takács Lajos, Kacsó Sándor, Balogh Edgár neve mellől ma Nagy István és Kós Károly aláírása sem.

Ez azonban nem csökkenti az anyagértékét, esetleg csak a súlyát.

Tisztelt Lajos bátyám! Engedd meg, hogy egypár gondolatot fűzzek hozzá, nem annyira az anyaghoz, mint a tények és gondolatok szabadabb, nyíltabb felsorakoztatása érdekében. Mindezt összehangolom azokkal a tapasztalatokkal és ismeretekkel, amit én fogalmaztam meg abban a három levélben, amit Ilie Verdeţnek, Fazekas Jánosnak és Vincze Jánosnak címeztem (több mint 6 hónappal ezelőtt az elsőt és ezután a másik kettőt). Tartalmukat ismered, itt nem térek ki rá. Tudod, hogy ugyanazt a célt szolgálják. Annak is tudatában vagy, hogy hogyan és milyen eredménnyel zárult a több mint tíz órás audienciám és tárgyalásaim Ilie Verdeţ, Petre Lupu és Vincze János társaságában.¹ Ezekről az év első napjaiban beszámoltam részletesen Kolozsváron Neked, mivel akkor kifejtetted, hogy kiegészíteni szándékozol ezt, hogy jobban szolgálja a nemzetiségi monográfia szerepét. Ehhez szeretnék egypár gondolatot fűzni.

Ami a bevezetőt, az első fejezetet illeti – először is hiányolom, hogy figyelmen kívül hagyod a többi nemzetiségek, különösen a németek helyzetét. Érdeemes volna megvilágítani, miért csappant olyan nagyon meg a zsidók száma. 1940-ben kb. félmillió nyilvántartottból 25–30 ezerre csökkent a számuk 1977-re. Úgyszintén a német nemzetiségűek kb. 800 ezerről az 1940-es években kb. 400 ezerre – jelen pillanatban. Természetesen, hogy ebben a csökkenésben nagy szerepet játszott a második világháború, de nem utolsósorban a kivándorlás, bármennyire is próbálnánk magarázni a kivándorlás okát anyagi javak szerzésével és családgyejesítési szándékkal, a háború által teremtett különleges helyzetekkel. Ezek mind igazak, csak nem elégségesek, hiszen ezek a nemzetiségek is több száz éves múltra tekintenek vissza az együttélés, az egyetértés terén. Igaz, hogy a gazdasági-politikai viszontagságok a történelem folyamán többször okoztak nehéz és rendbontó helyzetet. Mindig voltak nézeteltérések és

¹ Karikás Péter, a budapesti külügyminisztérium III. területi. osztályának román referense 1978. január 2-i feljegyzésében azt közli, hogy „november elején Bukarestben újabb megbeszélésre került sor Ilie Verdeţ KB titkár, Vincze János, a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Tanácsa függetlenített alelnöke és Király elvtárs között, melyen lényegében ez utóbbit beadványának teljes visszavonására akarták készíteni, hogy a nemzetiségi területen még mutatkozó hibák kiküszöbölését »az illetékesekre bizzák«. A többórás beszélgetés eredménytelen volt, mindkét fél megmaradt eredeti álláspontjánál.” MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok Románia 1978, XIX-J-1-j, 119. doboz, 128-2, 0025. sz.

olyanok, akik jöttek vagy eltávoztak erről a tájról. A történelem viszont nem ismer más, ilyen nagyarányú elvándorlást, mint ez. Így joggal felvetődik a kérdés, hogy mi okozta, ki a hibás és egyáltalán a sok magyarázkodás mellett mi a valóság? Meggyőződésem szerint ludas ebben a párt és állam helytelen nemzetiségi politikája és különösen a gyakorlata. Egyáltalán a rossz közérzet Romániában, amit rákényszerítettek a nemzetiségekre, a következetes jogfosztás, a szellemi élet állandó korlátozása, az anyanyelv elsajátításában felmerülő akadályok, a nemzetiségek érvényesülése elé gördített még nagyobb akadályok, olyan körülmények között, amikor a kádereképzés és előléptetés politikájában, egyre nagyobb teret hódít a „valachus numericus”², a nemzetiségek rovására. Természetes, hogy ezek a problémák érvényesek a magyar nemzetiségekre is. Itt kell megemlítenem egy másik igen súlyos kérdést, ami az elnemzetlenítési, erőszakos és türelmetlen asszimilációs román politika bizonyítéka. Erre a kérdésre Te is kitérsz mellesleg. Különböztetnem egy ismeretlen kérdésszöveget, hanem több mint két évtizede a román állam folyamatos elnemzetlenítési gyakorlatáról, amelynek megnyilvánulási formája a nemzetiség, mint közösség megbontása. Ez sokkal súlyosabb, mint az egyénre való ráhatás.

Nagyváradra, Kolozsvárra, Nagyszebenbe, Marosvásárhelyre – iparosítási politika ürügyén sok tízezer olténiait, moldvait telepítettek be, s ez ürügyet szolgáltatott a fent említett városok szellemi, kulturális életének megváltoztatására, a nemzetiségi iskolák csökkentésére, az anyanyelv használat nagyméretű korlátozására. Ez, a „nemzetiségi politika” most van folyamatba a Székelyföldön: Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson, Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen és más helyiségekben. Ha ezt sikerült véghezvinni akkor joggal dicsekedhetik az RKP, a román állam azzal, ami kevés államnak sikerült rövid idő alatt: megszüntetni olyan gazdag és régi etnikai közösségeket, mint a szász, székely, stb., amelyek átvészelték századokon keresztül a pusztítást, tatár, török uralmat, Habsburg önkényt. Ebben az értelemben nagyra értékelem az általad szolgáltatott adatokat az oktatás fejlődését, illetve visszafejlődést illetően. [...] ³

Mindezekhez nagyon jó lenne, hogy ha hozzáadnád, amit szóban elmondtál 1975-ben a Magyar Nemzetiségi Tanács Országos Végrehajtó Bizottsági Bűrölésén, vagyis azt a módot, ahogy megszüntették a Bolyai egyetemet. A közted – mint a Bolyai Egyetem akkori rektora –, Daicovici professzor, a Babeş Egyetem rektora, valamint Gheorghiu-Dej és Leonte Răutu közt lefolyt akkori vitát jó volna újra felemlíteni. Gondolok itt elsősorban is arra az ígéretre, amivel Téged „meggyőztek”, hogy lényegében az egyesítés nem szolgál mást, mint a diákok közti egyetértés, testvériség és barátság elmélyítését, valamint az anyagi alapok és kádertartálékok jobb kihasználását. Arról volt szó, hogy az egyesített Babeş-Bolyai Egyetem keretében külön szekcióként működnek a magyar és román nyelvű fakultások. Nagyra értékelem az akkori bátor kiállásod, hiszen a négy résztvevő közül [már] csak ketten tanúskodhatnak: Te meg Leonte Răutu. Hogy mennyire fontos és szükséges az iskolapolitika felvázolása és buktatóinak alapos elemzése, a jelenlegi állapotok és viszonyok megjavítása érdekében, mi sem igazolja jobban, mint a magyar és nemcsak magyar szülők, diákok, érdekelt személyek aggodalmai, sokszor kétségbeesése, hogy évről évre szűkül az anyanyelven való továbbtanulás lehetősége. A nyár folyamán engem, meg Sütő Andrást a szülők százai ostromoltak, mikor megtudták, hogy újabb anyanyelvű osztályok szűnnek meg. Megemlítem a sok közül példának okáért a nagysármási líceumot (több ezer magyar lakja ezt a községet), ahol nincs egyetlen magyar osztály sem. Az ilyen és ehhez hasonló példákat sorolni lehetne a végtelenségig. Senkit

2 Király bizonytalán a „numerus valachicus” mozgalomra gondolt. Ezt 1933-ban hirdette meg a Nemzeti Parasztpárt egyik népszerű, sovíniszta vezetője, Alexandru Vaida-Voevod. Lényege az etnikai arányszám bevezetése volt az erdélyi románok számára, a magán- és közélet minden területén.

3 A kihagyott részben Király megismétli Takács Lajosnak a memorandumában közölt, a magyar nyelvű oktatásra vonatkozó adatait. Lásd az előző dokumentumot.

sem kell – gondolom – külön meggyőzni arról, hogy mit jelent ez egy nemzetiség fennmaradásában és egyáltalán létezésében. [...] ⁴

A román nép és az együttlakó nemzetiségek testvérisége és egysége, szocialista rendszerünk e nagyszerű vívmánya – természetes és logikus eredménye annak a politikának, amely az ország összes állampolgára számára társadalmi és nemzeti egyenjogúságot hivatott biztosítani. Szorosan összefügg ezzel a gondolattal N. Ceaușescu államelnök megállapítása: „Vajon mit érezhetne egy nép, amely nem ismerné múltját, nem ismerné történelmét, nem becsülné és nem értékelné ezt a történelmet? Vajon nem lenne olyan, mint az a gyermek, aki nem ismeri szüleit és idegenül áll a világban?...”

A román nép, a magyar, német és más nemzetiségek az együttélés, a testvéri együttműködés számos tanújelét adták a történelem folyamán. Vitathatatlan, hogy az utóbbi 33 évben a román, magyar, német lakosság életében számos pozitív eredményről beszélhetünk a gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális élet minden területén, és ebben döntő szerepet játszott a RKP politikája a szocializmus felépítésében. Nem szeretnék semmit sem lebecsülni, vita tárgyává tenni mindazokból a pozitív, nagyszerű vívmányokból, amit a munkásosztály, a parasztság, a haladó értelmiségiek – románok és más nemzetiségűek együttesen, közös erőfeszítéssel megvalósítottak a népi demokratikus rendszer éveiben. A néphatalom első éveiben kétségtelenül a RKP vezetése alatt a nemzetiségi kérdés megoldásában számos pozitívumot könyvelhetünk el, különösen az oktatás, a szellemi élet különböző területein, amint az a dolgozatodból is kitűnik. A nemzetiségi iskolahálózat minden fokozatán erőteljes fellendülés volt tapasztalható. A helyes nemzetiségi politika egyik bizonyítéka volt a Magyar Autonóm Tartomány létrehozása. Idesorolhatjuk a nemzetiségi könyvkiadás, a tömegkommunikációs eszközök – rádió, sajtó – anyanyelvi fejlődését. Úgyszintén figyelemre méltó eredménynek tekinthetjük a nemzetiségek-lakta területek ipari fellendítését. Úgy ahogy a pártdokumentumok is megállapítják, a szocializmus éveiben elért minden vívmány, megvalósítás együttes munkánk, közös erőfeszítés gyümölcse.

Sajnálattal kell megállapítanunk azonban, hogy az utóbbi két évtizedben számos olyan jelenségnek vagyunk szemtanúi, amelyek árnyékot vetnek a párt nemzetiségi politikájára. Ennek megnyilvánulási formája képezi tárgyát a mostani eszmecsere, vívódásunknak. Ez a kérdés egyúttal azonban a tömegek százezreit is mélyen foglalkoztatja. Felvetődik a kérdés, hogy ilyen életbevágóan fontos problémában miért kell nekünk suttogva leveleznünk? Suttogva tárgyalnunk? Éppen ez az egyik kérdés, amit meg szeretnénk világítani. A kölcsönös tisztelet és bizalom kérdése, jobban mondva a bizalom és őszinteség hiánya. Ami engem foglalkoztat: mivel szolgáltunk rá, mi magyar és nem magyar nemzetiségiek erre a bizalmatlanságra és semmibevevésre? A bizalmatlanság és lebecsülés figyelemre méltó megnyilvánulása az a tény, hogy nem hajlandóak meghallgatni sérelmeinket. Nem engednek szóhoz jutni semmiféle fórumon, pártszervezetekben, tömeg- és állami szervezetekben, mi több még a megyei vagy országos Nemzetiségi Tanácsokban sem. Amint te is jól tudod, hiszen mindketten a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Országos Tanácsa alelnökei vagyunk. Az utóbbi két évben VB ülést sem hívtak össze. Tehát nem tehetjük szóvá szervezetten, sem románul, sem magyarul azokat a kérdéseket, amelyek minket nemzetiségieket foglalkoztatnak. Éppen ezért azt javasolom, hogy ne várd ki a következő bürölést – ahol elő szeretnéd terjeszteni a szóban forgó dolgokat, tényeket, hiszen úgyis tudnak a dolgokról (jelezve van az államvédelemnek is), hanem küld el az anyagot a legfelsőbb pártvezetőségnek.

⁴ A kihagyott részben a kisebbségi nyelven folyó oktatás kapcsán Király Vasile Goldiș erdélyi román politikust, Rákosi Jenő XX. század eleji budapesti nacionalista hírlapíró és politikust, valamint Kosztolányi Dezsőt idézi.

Meggyőződhetél már te magad is a Szikszay, Zsuffa⁵, Erős Péter, Kovács doktor, Hasszman Pali bácsi és a többiek esetében. Bár több mint hat hónapja beadta ezzel kapcsolatos tiltakozó okmányodat, még a mai napig sem érdekesítettek arra, hogy szóba álljanak veled, vagy legalább valamilyen úton-módon értesítsenek álláspontjukról. Szemrehányást is tettem Ilie Verdetnek ezzel kapcsolatosan az október 4.-i megbeszélésünkön. Ez csak egy láncszeme azonban annak a beadványsorozatnak, amelyet a párt legfelsőbb vezetőségéhez küldtek nemzetiségi vonatkozásban. Ebben a helyzetben van Sütő András is, aki az oktatás kérdésében írott beadványára több mint három hónapja várja a választ. Énvelem is csak úgy álltak szóba, hogy az első beadványomat egy másik, keményebb hangú követte. Sértő, hogy a megbeszélések után tett hivatalos ígéreteket nemcsak hogy nem tartják be, hanem pontosan az ellenkezője tapasztalható. Például annak ellenére, hogy a káder-kérdésben ígéretet kaptam, elismerve a tényt, hogy sok visszaélés történt egy egész sor intézkedésben a magyar káderek érvényesülését illetően, az utóbbi napokban vettem kézbe az új rendelkezést, amely a következőket tartalmazza: a Munkástanácsok nemzetiségi összetételét illetően: 1. Ha legalább 80%-a a munkásközösségnek román, akkor a vezetőtanácsokban 100%-ában románokat kell választani. Ez a kitétel érvényes a végrehajtó, operatív vezetőségekre is. 2. Ha a dolgozók arányszáma 80%-ig terjedően nem román (tehát 1%-tól 80%-ig) a vezetőtanácsok legalább 50%-a román kell legyen, illetve 50-től 90-ig terjedhet. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogyha országos szinten ezeket az arányokat alkalmazzák – lévén, hogy a nemzetiségek összlétszáma hivatalos adatok szerint 20%-on alul van – várhatóan semmiféle képviselést az országos állami és pártszervekben a jövőben nem kapunk.

Egy harmadik szempont: kiegészíteni szeretném a leveled, az utolsó részt, ami a javaslatokat tartalmazza. Mind a 17 ponttal⁶ egyetértek. Álláspontom indoklásául a következőket szeretném kifejteni.

Tulajdonképpen mit is akarunk mi Romániában élő nemzetiségiek és annak felhatalmazott képviselői?

a) Nem akarunk országhatár-módosítást. Nem is akarunk eltávozni ebből az országból. Itt születünk, itt élünk, halnunk kell együtt a román néppel.

b) Nem kérünk jugoszláviai módra vagy svájci módra föderációt, illetve konföderációt.

c) Nem akarunk kiváltságokat, csak az ország törvényeiben foglalt jogok tiszteletben tartását ebben a kérdésben is, amit a 86. sz. törvényben világosan leszögezett (1945. II. 6.) a Nemzetiségi Statútumot azzal a kibővítéssel, amit ezelőtt több mint 10 évvel a Takács Lajos által vezetett kollektíva dolgozott ki.

d) Ugyanakkor határozottan tiltakozunk az ellen a diszkriminációs politika ellen, amit a nemzetiségekkel szemben alkalmaznak az élet minden területén. Lényegében semmi többet nem akarunk, mint emberséges bánásmódot, emberi, humánus jogokat, úgy, ahogy ezt egy évszázaddal ezelőtt Mocsáry Lajos az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségeinek ismert képviselője megfogalmazta. Idézek a Testamentum sorozatban megjelent (1972., Bukarest, Politikai Könyvkiadó) Kemény G. Gábor, Mocsáry Lajos – A népek barátságáért – című munkájából: „Nem lehet szabad az a nép, az a társadalom, amely más népeket hátrányos helyzetbe sodor, alapvető jogaitól megfoszt és elnyom.” Világos okfejtéssel vallotta: „Nem lehet nagy forradalmi hagyományokra hivatkozva olyan „függetlenségi politikát” folytatni, amely ellentétben áll a szabadságjogok legelemibb követelményeivel: a nemzeti és nemzetiségi egyenjogúsággal.

⁵ Zsuffa Zoltán, kovásznai tanár.

⁶ Az általunk közölt változatban 18 pont található, a hagyatékban lévő változatban pedig 14.

e) Tiszteljük és kellőképpen becsüljük a román nép történelmi múltját, erényeit, kultúráját és nemzeti törekvéseit, csak ennyit kívánunk magunknak is. Idézek Illyés Gyula 1976 decemberében közölt „Szellem és erőszak” című cikkéből⁷, amellyel egyébként teljesen egyetérték:

„Miképpen kell úgy viselkednünk nekünk humanistáknak a tömegelnyomás olyan barbár erőivel szemben, mint származási és nemzeti, az anyanyelvi és nemzetiségi jogfosztás, hogy személyes magatartásunk közhasznú legyen? Dörömbölni kell azonnal és szüntelenül... A dörömbölést kell felelős közcselekvéssé tenni, oly fegyelmezett együttes mozgalommá, hogy végül ne csak döngjön, de törjön is be az ajtó”.

Igen, dörömbölni kell és dörömbölnünk. Megpróbáltuk ezt, és továbbra is próbáljuk bent, évek óta a párt és állami vezetőségben, az adott törvényes, szervezett keretek és lehetőségek között. Úgy látszik, mindhiába, süket fülekre találunk minduntalan – egyszerűen semmibe vesznek. Ezért kénytelenek vagyunk a világ közvéleményéhez fordulni, elsősorban az ENSZ-hez, a helsinki okmányokat aláíró tagállamokhoz, az emberi jogok tiszteletben tartásáért küzdő önkéntes nemzetközi szervezetekhez.

Hiszem azt, hogy így szolgáljuk legjobban az együttélés és a testvériség ügyét az RSZK-ban. Ez elsősorban a román nép érdekeit szolgálja, mint a Vincze Jánoshoz írt levelemben is kifejtettem – nem a rendszerben, a marxi-lenini elvekben keresendő a hiba, hanem a kivitelezésben, az elvek gyakorlati alkalmazásában. Összhangba kell hozni a gyakorlatot az elmélettel, a RKP programjában megfogalmazott nemzetiségi politikával. Le kell mondani a személyi kultusz praksziséjáról, a demagógiájáról. Meg kell valósítani a belpolitikában is azt, amit a külpolitikában deklarálunk. A népek közti kölcsönös tiszteletet és megbecsülés elvét, a sovén diszkriminációs gyakorlat megszüntetését.

Befejezésül ismét Illyés Gyulát idézem: „Itt tulajdonképpen nem is nemzeti összetartásról van szó, bár az is nemes és igen fontos emberi tulajdonság, hanem egy szociális igazság kivívásáról, az emberiség legelemibb jogainak a védelméről... Minden népnek követelem azt a jogot, amit a magyar népnek követelek. Az emberiség árulója volnék tehát, ha nem követelném a magyarok számára is.”

Méltányos lenne, ha az ENSZ keretében megalakulna egy nemzetiségi problémákkal foglalkozó különbizottság, amely többek között foglalkozna a nemzetiségek kulturális-szellemi életével, a káderpolitikával (képzés, előléptetés, érvényesülés). Ez kellene ellenőrizze, hogyan tartja tiszteletben minden ország kormánya nemzetiségi vonatkozású saját törvényeit. Foglaljon állást az asszimilációs-beolvasztási politika ellen. Ellenőrizze, hogy népszámlálások alkalmával hogyan mutatják ki a nemzetiségek létszámának alakulását.

Tisztelt Lajos bácsi! Ne haragudj, hogy egy kicsit késve és ilyen kerülő úton kapod meg észrevételeimet. Bocsásd meg ezt nekem, hisz jól tudod, hogy a mi információs eszközeink útján sohasem jutottak volna hozzád ezek a sorok.

*Őszinte tisztelettel
Király Károly s. k.*

Király Károly: Nyílt kártyákkal. Önéletírás és naplójegyzetek. Budapest. 1995. Nap Kiadó, 256-263. o.

⁷ Illyés Gyula: *Szellem és erőszak*. Budapest, 1978. Magvető (Gyorsuló idő sorozat), 175-180. o. (A kötet, benne a „Válasz Herdernek és Adynak” és a „Szellem és erőszak” című esszékkel – bár 1978 május elején kinyomták – az MSZMP PB döntése miatt nem kerülhetett könyvesbolti forgalomba, csak 10 évvel később...)